

Helsingin seudun asutushistoriaa

Saulo Kepsu: *Uuteen maahan. Helsingin ja Vantaan vanha asutus ja nimistö.*

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1027. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2005. 255 s.

ISBN 951-746-723-0, ISBN 0355-1768.

Kaija Mallat, Sami Suviranta ja Reima

T. A. Luoto (toim.): *Kylä-Espoo. Espoon vanha asutusnimistö ja kylämaisema.*

Espoo: Espoon kaupunkisuunnittelu-keskus 2008. 176 s. ISBN 978-951-857-381-7.

Viime vuosina on ilmestynyt useita selvityksiä asutuksen synnystä ja kehityksestä Helsingin seudun kolmessa suuressa kaupungissa. *Kylä-Espoo* kuuluu Espoon nimistöä esittelevään kirjasarjaan, jossa ovat aiemmin ilmestyneet *Järvi-Espoo* (Paikkala 1992) ja *Saaristo-Espoo* (Paikkala 1996). *Uuteen maahan* -kirjassa tutkimuskohde on vanha Helsingin pitäjän, joka on käsittänyt nykyisten Helsingin ja Vantaan alueen. Tutkimukset ovat uusinta satoa Saulo Kepsun vuosikymmeniä jatkuneesta työstä asutushistorian parissa.

Myös *Kylä-Espoo* -kirjan pääosan muodostaa Saulo Kepsun artikkeli ”Espoon vanha asutusnimistö”. Sitä täydentää Heikki Wuorenrinteen lyhyehkö artikkeli ”Espoolainen kylämaisema”, jossa selvitetään kylämaiseman kehitystä keskiajalta nykyaikaan. Keskeisenä todistusaineistona tutkimuksissaan Kepsu on käyttänyt paikannimiä tausta-ajatuksena se tunnettu tosiasia, että paikannimet sisältävät tietoa antajistaan ja antamisajasta. Paikannimistö on sitä tärkeämpi lähde mitä kauemmas taaksepäin ajassa mennään ja mitä vähemmän on olemassa tietoa tarjoavia kirjallisia lähteitä. Kep-

sun pääaineistona ovat suoraan asutukseen liittyvät kylien ja kantatalojen nimet. Asutusnimien etu luonnonpaikkojen nimiin verrattuna on, että niitä voi seurata kirjallisten lähteiden avulla systemaattisesti melko varhaisista ajoista, kylännimiä 1540-luvulta lähtien.

Kepsun tutkimusten tavoitteena on Helsingin seudun nykyaikaan jatkuneen asutuksen synnyn ja kehityksen selvittäminen. Tavoite on selvä mutta ei yksinkertaisesti saavutettavissa, koska asutuksen alkuvaiheet, muun muassa kylien synty, sijoittuvat keskiaikaan, jolta on säilynyt asiakirjoja hyvin niukasti. Kepsu pyrkii ratkaisemaan ongelman rekonstruoidulla varhaisen asutuksen kehitystä myöhempien aikojen lähteiden perusteella. Kylän- ja talonnimien lisäksi Kepsu tarkastelee kylien rajapaikkojen nimiä sekä josain määrin myös luonnonpaikkojen ja viljelysten nimiä. Näiden nimien todistusvoiman hän on havainnut tehdessään sitkeästi vuosikymmenien ajan arkistotyötä, jonka tuloksena hän on hankkinut verrattoman lähdeaineistojen tuntemuksen sekä Suomen ja Ruotsin arkistoista poimitun valtavan asiakirjanimien aineiston. Tutkimukset perustuvat paikannimiä koskevan tiedon osalta arkistojen alkuperäislähteisiin. Niiden rinnalla hän on hyödyntänyt nimistöntutkimuksen, arkeologian ja historian alojen tutkimuskirjallisuudesta löytyvän tiedon. Kepsu ei ole unohtanut kenttätutkimustakaan vaan on käynyt kaikilla vanhoilla kyläntonteilla tekemässä maastohavaintoja. Voi reilusti sanoa, että Kepsu rakentaa tutkimuksensa kaiken mahdollisen lähdeaineiston varaan. Paikannimien kielellisen alkuperän

ja iän selvittely saa tutkimuksissa paljon tilaa, mutta asutushistorialliseen tavoitteeseen pääsemiseen tarvitaan myös erilaisen asutuksen vaiheita valaisevien seikkojen, esimerkiksi kylien rajojen muodostumisen sekä kylien ja talojen koon selvittämistä. Kepsu tarkastelee myös alueen luonnonoloja, joista asuttamisen ja elinkeinojen harjoittamisen edellytykset ovat pitkälti määräytyneet.

Kun tarkasteltavana on Helsingin seutu, maamme kaupungistunein yhtenäinen alue, saattaa tuntua oudolta, että kirjoissa puhutaan maalaisasutuksesta, kylistä, taloista ja pelloista. Tämän metropolialueen maalainen tausta on kuitenkin yllättävän lähellä, esimerkiksi vielä 1700-luvun kartoissa näkyy Töölön kylän taloja ja peltoja nykyisessä Hesperian puistossa Kansallisopopperan eteläpuolella. Vanhat kylät eivät ole jääneet historiaan, vaan ne ovat läsnä nykypäiväsäkin, koska useimmat kylännimet on otettu käyttöön kaupunkirakenteen virallisiksi kaupunginosien ja alueiden nimiksi.

Uudenmaan asutuksen varhaisvaiheet on ollut tapana liittää ruotsalaisen uudisasutuksen levittäytymiseen rannikolle keskiajalla, 1100-luvulta 1300-luvulle. On myös oletettu, että sisämaasta tulleet suomenkieliset ovat osallistuneet rannikoiden asuttamiseen, mutta tämän asutuksen osuus on jäänyt epämääräisemmäksi. Kepsu pyrkii luomaan tarkan kuvan Helsingin seudun asutuksesta seuraamalla kylittäisiä kielisuhteita varhaiskeskiajalta 1700–1800-luvulle saakka, johon mennessä vanhan suomenkielisen rannikkoasutuksen on ajateltu ehtineen ruotsalaistua. Kepsu on kuitenkin löytänyt suomenkielisiä paikannimiä vielä tuona aikana laadituista isonjaon asiakirjoista, joissa on lueteltu kaikki talojen viljelysni-

met ja jonkin verran myös luonnonpaikkojen nimiä. Niiden avulla hän tekee päätelmiä suomen- ja ruotsinkielisen asutuksen alueista aiempina aikoina.

Kirjojen rakenteet ovat samantapaiset, mistä koituu se etu, että niitä voi lukea rinnakkain ja vertailla helposti. Asutushistoriallista taustatietoa sisältävän alkuluvun jälkeen seuraa keskeisimpänä tutkimusaineistona olevien kylännimien ja kylien selvittely. Kylät on esitelty sanakirjamaisesti artikkeleina vanhojen historiallisten ruotsinkielisten nimien mukaisessa aakkosjärjestyksessä. Kylät löytyvät myös monien lukijoiden paremmin tuntemien suomalaistettujen nimien avulla. Jokainen artikkeli sisältää tiedon vanhan kylänpaikan sijainnista, rajapaikkojen nimistä ja sijainnista, emäkylästä ja tytärkylästä, kylän koosta, kylännimestä, osakylien ja kantatalojen nimistä, talojen kehityksestä, muusta asutushistoriallisesti merkittävästä nimistöstä sekä aineistojen pohjalta tehdyt päätelmät kylän asutuksen iästä ja alkuperästä. Artikkelien jälkeen seuraa asutushistoriallinen päätelmäluku, jossa tekijä esittää tutkimusten tuloksena syntyneen kuvan asutuksen alkuperästä, kylien synnystä ja kehityksestä.

Kyläartikkelit ovat runsassisältöisiä, tiiviiseen mutta mukavan kertovaan muotoon kirjoitettuja tutkimuksia. Varsinkin *Uuteen maahan* -kirjassa Kepsu onnistuu hyvin tasapainottelemaan tieteellisen ja populaarin esityksen välillä. Artikkelit tarjoavat pääkaupunkiseudun menneisyydestä kiinnostuneelle lukijalle tuhdin tietopakettin. Niihin sisältyvää runsasta alkuperäisistä asiakirjoista poimittua ja luotettavaa tietoa voivat käyttää hyväkseen myös eri alojen tutkijat. Nimestöntutkijan huomio kiinnittyy esitettyihin etymologioihin, joita on paljon ja

joista monet ovat uusia. Koska kirjat on tarkoitettu muidenkin kuin kielentutkijoiden luettaviksi, etymologioiden taustaa perustellaan varsin kevyesti. Kepsun kylännimitulkintoja on kiintoisa vertailla Lars Huldénin aiemmin (2001) esittämiin. Mainitsen vain muutaman esimerkin. Kepsu perustaa etymologiset tulkintansa pitkälti nimien vanhoihin asiakirjamerkintöihin, joita hänellä onkin käytettäväänään enemmän kuin aiemmilla tutkijoilla. Hän tulkitsee varsin uskottavasti muutamat yleensä ruotsalaislähtöisinä pidetyt *-skog*-nimet, kuten Espoon kylännimet *Tackskog* (Takkula) ja *Vällskog* (Velskola), alkuaan suomalaisiksi *-la*-loppuisiksi asutusnimiksi. Heikommin perustellulta tuntuu ehdotus Helsingin kylännimen *Äggelby* (Oulunkylä) pohjautumisesta talonnimeen **Ohkola ~ *Okkola*, mitä Kepsu itsekin epäilee. Samoin varsin rohkealta vaikuttaa ajatus, että Espoon kylännimi *Bemböle* juontuisi suomalaisesta nimestä **Penttala ~ *Penttilä* ja että tästä kylännimestä olisi muodostettu myös saarenimi *Pentala*. Vaikka kaikki etymologiat eivät osoittautuisikaan perustelluiksi, on hyvä, että kekseliäänä etymologina tunnettu Kepsu on esittänyt runsaasti tulkintaehdotuksia keskusteltaviksi ja arvioitaviksi.

Uuteen maahan -kirjan alussa oleva laaja pitäjittäinen katsaus koko Uudenmaan asuttamiseen on laadittu kaikkien tutkimuksessa käytettyjen lähteiden avulla niin, että paikannimet nousevat arkeologien ja historiallisten tietojen pohjalta valaisemaan asutuksen vaiheita. Katsaus on hyvä yleisesitys ja se luo sopivan taustan Helsingin ja Vantaan asutuksen yksityiskohtaiselle tarkastelulle. Ensimmäinen tieto nimestä *Nyland* on vuodelta 1326, mutta nimi ei kerro rannikon kyläasutuksen nuoruudesta, vaan kyseessä on uu-

delle maakunnalle annettu nimi. Vanhempien asiakirjatietojen nojalla Kepsu päättelee, että maakunnan asutus on syntynyt jo 1100–1200-luvulla. Hän myös esittää, että ennen sitä esihistoriallisella ajalla Uudella- maalla on ollut sekä väliaikaista että pysyvää asutusta, joka on ilmeisesti ollut lähöisin Varsinais-Suomesta, Hämeestä ja mahdollisesti myös Virossa.

Kepsu onnistuu tavoitteensa mukaisesti rakentamaan Helsingin seudun asutuksen vaiheista perusteellisen ja kiinnostavan kuvan. Perinteiseen tapaan hän liittää *Lapp*- ja *Tavast*-nimet seudulla varhain liikkuneisiin lappalaisiin ja hämäläisiin. Ensimmäisinä pysyvinä asuttajina hän pitää sisämaasta tulleita hämäläisiä. Varhaiset asuttajat hakeutuivat suojaisiin paikkoihin, missä oli sopivaa viljelysmaata ja makeaa vettä. Siksi vanhimmat kylät ovat sisämaassa jokien tuntumassa, kuten 1000–1100-luvulla ennen ruotsalaisasutuksen tuloa perustetut Helsingin kirkonkylä, Tuomarinkylä ja Kaarela muiden muassa. Rannikkokylät sitä vastoin osoittautuvat suhteellisen nuoriksi. Suomenkielisten asuttajien perustamat kylät sijaitsevat Espoon pohjoisosista Helsingin luoteisosiin ulottuvalla alueella. Ruotsalaiset asuttajat ovat asettuneet Espoossa suomalaisalueen eteläpuolelle ja Helsingessä levittäytyneet ennen kaikkea Vantaanjoen suulta kohti pohjoista. Siinä missä kuvaa asutuksen synnystä on rekonstruoitava ilman suoria lähdetietoja, talonnimien tarkastelu voidaan perustaa asiakirjatietojen varaan. Talonnimet sisältävät usein ensimmäisen isännän nimen, joka on mahdollista löytää asiakirjoista. Samalla talonnimille saadaan myös ikäys. Talonnimien avulla Kepsu päättelee Helsingin seudun asutuksen ehtineen ruotsalaistua lähes kokonaan 1500-luvulle tultaessa.

Kirjojen kuvitus ansaitsee kiitoksen. Menneisyyttä valotetaan jokaisen kylän vanhan kartan tai useampien karttojen ja valokuvien avulla. Usein vanhat vaikeatulkintaiset mutta kauniit kartat jäävät pelkäksi kuvitukseksi, mutta näissä kirjoissa kartat on saatu tekstiä täydentäviksi ja ymmärrettäviksi hyvin laadittujen kuvatekstien avulla. Erityisen onnistunut ja runsas on Espoon-kirjan kuvitus. Siinä on jokaisen kylän vanhasta keskusalueesta piirretty myös havainnekartta, jossa nykyiseen karttakuvaan on merkitty vanha kylänpaikka ja vanhojen talojen sijainti. Tällainen esitys auttaa lukijaa suhteuttamaan vanhan todellisuuden nykyiseen. Kirjassa on myös nykyvalokuva kaikista Espoon vanhoista kyläpaikoista. Kirjojen asutushistoriallisissa päätelmäluvuissa on hyvin laadittuja asutuksen kielisuhteita valaisevia karttoja.

Saulo Kepsu kertoo tutkimuksissaan tukevan lähdeaineiston varassa yksityiskohtaisen ja mukaansa tempaavan tarinan Helsingin seudun menneisyydestä.

Kirjoja voi lämpimästi suositella näistä seuduista kiinnostuneille. Niistä voi myös oppia, millä tavalla erilaiset, usein vähemmän täydelliset lähdeaineistot saa puhumaan, kun niiden käsittelytaidon osaa.

RITVA LIISA PITKÄNEN
etunimetyhteen.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

- HULDÉN, LARS 2001: *Finlandssvenska bebyggelsenamn. Namn på landskap, kommuner, byar i Finland av svenskt ursprung eller med särskild svensk form*. Helsingfors: Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 635.
- PAIKKALA, SIRKKA (toim.) 1992: *Järvi-Espoo. Vesistönimet, luontoa, historiaa ja tulevaisuutta*. Espoo: Espoon kaupunkisuunnitteluvirasto.
- (toim.) 1996: *Saaristo-Espoo. Nimistöä, luontoa, historiaa ja tulevaisuutta*. Espoo: Espoon kaupunkisuunnitteluvirasto.

Referoitua puhetta vuorovaikutuksessa

Elizabeth Holt ja Rebecca Clift (toim.): *Reporting talk. Reported speech in interaction*. Studies in interactional sociolinguistics 24. Cambridge: Cambridge University Press 2007. 287 sivua. ISBN 0-521-82483-4.

Elizabeth Holtin ja Rebecca Cliflin toimittama teos *Reporting talk* jatkaa referoinnin tutkimuksen perinnettä, mutta vie sitä yhä vuorovaikutteisempaan suun-

taan. Jo Markku Haakanan ja Jyrki Kalliokosken (2005) toimittamassa teoksessa *Referointi ja moniäänisyys* tutkimuksen painopiste oli siirtynyt referoivien rakenteiden ja referoivan ja referoitavan tilanteen suhteen tutkimisesta referointitilanteen vuorovaikutuksen tutkimiseen (Kuiiri 2006). Käsillä olevassa teoksessa vuorovaikutuksen tutkimus on keskeisin tavoite; kirjan kaikissa kymmenessä artikkelissa tutkitaan puheen tai ajatuk-